

ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗА РАЗВОЈ ЕКО-ТУРИЗМА У ДОЊОЈ ПОСАВИНИ (СРБИЈА)

"И још (једна) од 36 река знаменитих у васељени је Сава, која је овде као нека ограда за обе стране: она се сједињује на најлепшем месту, где Фисон на три ушћа улази и има два острва, где се сазда Бели град (Београд)..."

Константин Филозоф

Абстракт: Српска Посавина располаже низом мочварних екосистема који могу бити искоришћени у развоју екотуризма. То су пре свега Обедска бара, бара Засавица, баре Рибњаца и Орлача и друге. Ови јединствени екосистеми су станишта птица мочварица, мочварне флоре и фауне европског значаја. Они су међусобно повезани пловном реком Савом, што пружа могућност комбиновања екотуризма са наутичким туризмом. Осим тога, у Српској Посавини се налази неколико археолошких локалитета (Сирмиум, Гомолава, Дебрц), манастира и других културно-историјских споменика (Мишар, Цер итд.), који представљају прворазредне туристичке мотиве. Природни и антропогени мотиви Српске Посавине, чине овај појас око реке изузетном целином. У будућности река Сава и њене мочварне обале треба да добију посебан третман заштите и туристичке валоризације.

Кључне речи: Сава, еко-туризам, Обедска бара, Засавица, резерват.

Abstract: Posavina in Serbia have the ecosystems of marches that can be used for development of ecotourism. Besides all we will mention Obedska bara (marsh), Bara Zasavica (Zasavica marsch), Ribnjača and Orlača (marsh), etc. This unique ecosystems are residence of marsh birds, flora and fauna with european importance. They are connected with navigable river Sava, and that gives the opportunity for combining ecotourism and nautic tourism. Besides that, in Serbian Posavina is located several archeological excavation sites (Sirmium, Gomolava, Debrce), monasteries and other cultural-historic monuments, that represents the first classes turistic motives. Natural and antropogenic motives of Serbian Posavina makes this area along the river remarkable ecosystem. It is important that in future river Sava and its marsh banks get the special tretman of protection and ecotouristic valorisation.

Key words: Sava river, eko-tourism, Obedska bara, Zasavica, reservat.

Увод

Када се говори о туристичким зонама у Србији, обично се истичу планинске зоне националних паркова. Има једна равничарска зона са изванредним природним потенцијалима за екотуризам, која није довољно примећена и адекватно туристички валоризована. То је зона Посавине. Велика пловна река, бројни меандри, аде, рукавци, баре и мочваре са богатом флором и фауном, чине изузетан природни амбијент, на домак великих градова и међународних саобраћајница, који није довољно еко-туристич-

* др Мирко Грчић, редовни професор, Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд. Рад примљен 16.06.2003. год.

ки валоризован. Овај рад има за циљ да скрене пажњу на потенцијале за формирање еко-туристичке зоне у доњој Посавини, у Србији, која је и најлепши и еколошки најинтереснатнији део ове реке. На овом сектору (206,5 km) река Сава личи на извијугану нит, на којој су нанизани феноменални барски терени, са ретким биљним и животињским врстама, карактеристичним за овакав биотоп.

I ПРИРОДНИ РЕСУРСИ ДОЊЕ ПОСАВИНЕ

Рељеф, клима, хидрографија

Посавски ров представља геоморфолошку границу између дна и обода Панонске низије. **Корито реке Саве** у прошлости се померало, о чему сведоче остаци старог корита у виду проширених удолина (старача), као и баре и мртваје. То потврђују и остаци леса, који је редукован на мање "оазе". Између Прова и Скеле, јављају се **лесни одсеци**, висине до 10 m изнад Саве (Стевановић П., 1951). **Алувијална равна** Саве у Мачви је широка око 2 km а у Срему и до око 25 km. Алувијалне равни су омеђене мало вишом **акумулативном терасом**, која се према југу простире до Посавског одсека (35 m), од којег се даље наставља Добравско-думачка површ, која преко Посавско-поцерског прегрета прелази у вишу Посавско-поцерску површ. Према северу лесна тераса прелази у Сремску лесну зараван, која се шири до падина Фрушке Горе. Сава на свом кривудавом току има мали пад, споро тече па због тога таложи много ношеног материјала од кога ствара бројна **острва - аде и пешчане спрудове**. Сливно подручје Саве припада **умерено-континенталној клими**. Годишња доба су јасно изражена, са продуженим летом и већом учесталошћу кошаве. **Богатством домицилних површинских вода** истиче се подручје Поцерине и Посавине, а подземних подручје Мачве и Срема. Посебну особеност овога подручја представљају термоминералне воде на неколико локалитета. Мирни токови Саве и доње Дрина погодни су за спортове на води и спортски риболов.

Биљни свет

Разноликост природних еколошких услова (орографских, климатских и нарочито едафских) условила је богатство и разноврсност флористичких елемената и велики број фитоценоза шума, пашњака и ливада. Ова констатација је разумљива када се има у виду да се Посавина налази на граничном подручју појединих фитогеографско-флористичких подручја односно зона: између провинција европских, претежно листопадних шума и понтско-каспијских степа, односно њихових биогеографских подпровинција балканско-средњеевропских шума и панонско-дакијских степа. Према М. Јанковићу (1995), ово подручје је гранично између панонске и мезијске зоне. Континентални климатски утицаји у Мачви и Срему с једне стране, и утицаји са запада маритимније климе у Поцерини, условили су шумско-степски карактер овог подручја, у коме вегетација има прелазни карактер, тј. мозаично измешане шумске и степске фрагменте. На то указује и присуство храста лужњака (*Quercetum roboris*), који је некад градио чувене шуме које су покривале велика пространства у Славонији, Срему и Мачви, о којима су писали многи путописци. Остаци тих шума задржали су се још само у мањим комплексима.

1. На подручју Босутског басена у Срему, у најочуванијем комплексу лужњаквих шума у Србији, издвојено је 6 шумских резервата на укупној површини од 163 ha (Ердеш Ј., 1983). Према процењеним старостима стабала најстарије састојине-резервати "Вратична" и "Смогва" потичу из периода пре и око догађања Карловачког

мира 1699. године, док су остали резервати мањих старости и потичу из периода Војне крајине. Последњи остаци прастарих лужњакових шума, на површини од око 500 ha, преостали су у шумским комплексима "Вратична" и "Смогва" (Панић Ж., Кравцев М., 1954). У циљу њиховог очувања Министарство шума и руда Краљевине Југославије 1929. године заштићује 3 стабла као природну реткост, а у периоду од 1951-1954 г. Завод за заштиту природе НР Србије издвојио је шумске резервате "Вратична" и "Смогва", на укупној површини од 14,6 ha. О техничкој вредности и великим димензијама стабала хрasta лужњака из старих састојина сведоче подаци Метлеша Ј. (1926) о стаблу за изложбу у Паризу 1900 године, чији је пречник износио 260 cm, а запремина техничког дрвета 65 m³. Стабла су често била чиста од грана и преко 25 m. У једино преосталим резерватима прастарих лужњакових шума у савском подручју највеће димензије појединих стабала констатоване су у резервату "Прашник" $d_{1,30}=191$ cm (Матић С., 1979), у резервату "Вратична" $d_{1,30}=212$ cm (Ердеши Ј., 1983) и $d_{1,30}=224$ cm (Бобинац М., 1998). У периоду извођења сеча завршног коришћења прастарих лужњакових састојина у појединим деловима шумског комплекса "Варадин", "Вратична" и "Смогва" шумари су остављали појединачна стабла или мање групе стабала, са импозантним димензијама, претежно мање техничке вредности, да као природни споменици буду сведоци једне епохе у шумарству овог подручја (Бобинац М., 1999). Исушивањем природних станишта хрasta лужњака, угрожена су његова природна станишта.

2. У Мачви се могу наћи само појединачна стогодишња стабла лужњака, липе и багрема, који служе као сведоци некадашње чувене мачванске шуме која се називала "Китог". У биљне раритете овога краја убрајају се стара стабла, која су под заштитом државе. То су стабла хрasta лужњака (*Quercus robur L.*) у насељима Совљак и Шабац (тзв. Жакића грм) као и "Карађорђеви хрastови" у Трбушцу. Такође под заштитом су стабла липе (*Tilia parvifolia E.*) у Глоговцу и тзв. "Карађорђева липа" у Слeпчевићу. Меморијални природни споменици су "Бубања" у Глушцима и "Мишар" у Мишару. Такође јединствене примере представљају дрво "Јањ" и шест старих хрastова "Гератовића грмови" у Дреновцу, хрast у потесу "Боровчина" у Дубљу, "Ерчића липа" у Мачванском Причиновићу, "Криви багрeм" у Липолисту и други.

3. Посебан флористички раритет је *Ruscus aculeatus* (медитеранска вепрна) која је шире распрострањена у шумама сладуна и цера. Овај медитерански флорни елемент, који индицира сувља станишта у околини села Звезд, Скупљен и Мислођин, представља реликт флоре из доба Панонског мора (Вукићевић Е., 1956/6).

4. Мочварна вегетација је представљена асоцијацијама различитих хидрофита, које се сусрећу у барама и мочварама као и тамо где је подземна вода стално висока и где преовлађују барска и мочварна земљишта. Неке врсте су заштићене као природне реткости и уврштене у први том "Црвене књиге" флоре Србије. Реч је о врстама: борак (*Hippuris vulgaris*), језичасти љутић (*Ranunculus lingua*) и ребратица (*Hottonia palustris*).

5. Вегетација равничарских ливада и пашњака одликује се богатством флористичког састава.

Животињски свет

Фауна Посавине припада панонском фаунистичком региону у коме живе средњеворпске и степске животиње. Са смањивањем шумског покривача опада и број животињских врста. Богата разноврсност птица у летњем периоду, у вези је с чињеницом, да су баре Посавине и Подунавља станице на једној од највећих прелетних магистрала Европе - Аристотеловом прелетном путу (Via Aristotelis). Ту се гнезде птице које су већ ишчезле у другим европским земљама (Матвејев Д. С., 1973): велика бела чапља (*Cosmerodius albus*), кашикар (*Platalea leucirdia*), црна рода (*Ciconia nigra*), цр-

вена чапља (*Ardea purpurea*), мала бела чапља (*Egretta garzetta*), плавокљуна пловка (*Oxyiua leucocephala*), мали корморан (*Phalacrocorax Pygmaeus*), црни ибис (*Plegadis falcinellus*). Када се има у виду постојани интерес страних орнитолога за нашу птичију фауну, велика разноврсност птица које се сусрећу у различитим сезонама у овом подручју може да буде значајан ресурс за развој тог специјализованог вида туризма. Од посебног интереса су **заштићене птице** забрана и лугова (око 25 врста), топољака и врбака (5), забарених површина (2) и обрадивих површина и живица (7). Такође је ратноврстан свет водоземаца и гмизавац, риба и инсеката.

Стално сужавање и мењање природних станишта услед крчења шума, мелиорација и исушивања мочвара и слично, затим хемизација пољопривреде, као и нерационалан лов и риболов, јако су проредили неке врсте животиња. Исушени су пространи терени, који су некада представљали прворазредна мрестилишта бројних врста риба и хранилишта птица мочварица. У погледу екотуризма најзначајније су мртваје Саве: Засавица, Обедска бара, Велика бара, Фенечка бара, Бољевачка бара, Купински Кут и Орлача, и доње Дрине - бара Рибњача.

II СПЕЦИЈАЛНИ РЕЗЕРВАТ ПРИРОДЕ "ЗАСАВИЦА"

Засавица је атрактивна због микроконфигурације (мртваје, рукавци, канали, баре) и због разноврсне ритске вегетације, што даје пејзажу посебну чар. Сврстава се у прву категорију као природно добро од изузетног значаја за Србију. Кичму овог резервата чине водене површине канала Јоваче и Прекопца, поток Батар и сама Засавица са својим каналисаним и природним током (Батар и Засавица). **Резерват природе обухвата 1875 ha** од чега **заштитну зону чини појас од 1204 ha** (подручја Широке баре, Прекојоваче, Луга, Рибњаче, Дренове греде и Јоваче). **Специјални резерват природе Засавица има површину 671 ha** (РЗЗП, 1996). Од самог проглашења Засавице за специјални резерват (1997. г.) траје процес увођења овог простора у туристичке токове. Први и једини афирмисани простор Засавице је **локалитет Шумарева ћуприја**. Основни феномен Завице је под строгом заштитом, а његова заштитна зона је под либералнијим третманом те може да се користи као допунски елемент у организацији туристичке понуде. На крајку пашњака званог Ваљевац поред "водотока" Засавице подигнут је 2003. г. Туристички видиковац – дрвена конструкција висока 20 m. Близу њега је пристаниште са ког се креће у вожњу Засавицом специјалним бродом названим "Умбра", на дужини од 7 km (укупно 33 km).

Туристичке активности би требало да буду осмишљене у духу едукативног туризма (еду-туризм), за истраживаче и студенте. Ова забарена речица привлачи пажњу научника различитих профила, јер је изузетно богата ретким биљним и животињским врстама. Констатовано је 234 врсте фитопланктона (заједница алги) и преко 200 биљних врста, од којих је 10 заштићено и налазе се у Црвеној књизи флоре Србије.

Зоолошку компоненту кичмењака чине око 19 врста риба, 17 врста водоземаца и гмизаваца и око 180 врста птица. Ихтиолошка истраживања су констатовала присуство рибе мргуда (*Umbra crameri*) и караш (*C. carasius*) које су веома ретке у нашим воденим екосистемима оваквог типа. Риба мргуда (*Umbra crameri*) је посебан раритет Засавице јер представља еволутивно стару врсту. Највећу вредност резервата представљају ретке биљне и животињске врсте: бели и жути локвањ (*Numhaca alba* и *Numhar letum*), шумска жаба, барска корњача, чиков, бела сеница, чапљица и посебно риба мргуда (*Umbra crameri*) чије је то једино станиште у Европи.

Засавица је била позната по богатству барских птица и грабљивица још у другој половини XIX века, када је као "рај за птице мочварице" помиње Јосиф Панчић. То

је и данас једно од најбоље очуваних станишта за птице мочварице и грабљивице у северозападној Србији. Због својих орнитолошких вредности Засавица је 2000. г. у Кембрицу, према ИБА пројекту уврштена у регистар подручја од међународног значаја за птице Европе на површини од 5200 ha. Планира се формирање природног шумског комплекса од 200 ha који би допринео поновном враћању несталих птица попут орла белорепана (*Haliaeetus albicilla*) и орла крсташа (*Aljuila heliaca*) и повећању бројности црне роде (Пузовић С., 2001). Истраживања териофауне су указала на присуство видре (*Lutra Lutre*), (РЗЗП, 1996).

III БАРЕ РИБЊАЧА, ОРЛАЧА И ШАБАЧКИ РИТОВИ

Бара Рибњача у атару Црне Баре, спада у најлепше делове доњег тока Дрине. Због орнитолошких вредности предложено је да се заштити подручје од 200 ha а посебно уже подручје од 31,4 ha. Рибњача представља једно од најбоље очуваних станишта за барске птице. Климатски и едафски услови, карактеристична флора и фауна и јединствен пејзаж, истичу ово подручје и указују на потребу њене заштите и уређења.

Бара Орлача се налази у великом меандру Саве у атару села Прово. Ток Саве на овом простору има облик издужене потковице. Има погодне услове за уређење у туристичко-рекреативне сврхе, посебно ако се изврши пробој речног корита у врату меандра, а од истог образује "потковичасто" језеро. Орлача се еколошки надовезује на веома атрактивна природна подручја Обедске Баре и Купинског кута у Срему. Природна веза ових подручја указује на потребу комплексног уређења читаве целине. Читав комплекс карактерише се богатим присуством различите вегетације и орнитофауне и представља јединствен природни предео значајан са туристичког, рекреативног, научног и просветног гледишта. Орлача има дужину око 7 km и површину без форланда 1710 ha. У завршном делу налази се *локалитет Кључ*, површине око 266 ha, који представља фрагмент најочуванијег биотопа Орлаче. Он улази у хранидбену зону птичијих колонија из Обедске баре и најзначајније је њихово хранилиште на Орлачи. Орлача у ширем смислу је станиште воденог типа, које у Србији спада у најугроженија станишта. Због дефицитарности водених станишта за птице, предложено је да три локалитета у Орлачи – Кључ, Шаранка и Горње њиве, буду специјални природни резервати (РЗЗП, 1988).

IV СПЕЦИЈАЛНИ РЕЗЕРВАТ ПРИРОДЕ ОБЕДСКА БАРА

На педесетак километара узводно од Београда, на левој обали Саве налази се чувена Обедска Бара. Ту Сава прави прелеп меандар а бујни пејзаж Подлужја богат је биљним и птичијим колонијама. Овде на релативно малом простору живе у специфичној коегзистенцији различите птичије врсте. "И данас на једном дрвету, најчешће иви, налази се по дестак гнезда различитих врста птица. Величанствена је слика кад у јутарњим часовима, при изласку сунца, родитељски парови слећу на гнезда доносећи храну младунцима. Каква је тада живост и организовани живот у колонији не може се замислити, то се може само доживети." (Стајић С., 1974). Обедска бара је заштићена као научно-истраживачки резерват, те је као таква предодређена за екотуризам. Она треба да буде стедиште истраживача и љубитеља природе из целог света који се баве орнитофауном и истраживањима сложених екосистема. Она треба да буде опсерваторија за школу у природи.

У хидрографском погледу разликују се окна, баре и канали. Стална вода налази се у окнима, која су делови некадашњег речног корита Саве. На мртваји Баре налази

се 13 окана. Највећа окна су Велико језеро или тзв. Крстоношића окно код Обрежа (елипсасто, дужине око 600 m, ширине око 50-60 m, дубине 5 m), Градско окно (округло, плитко, пречника 200-300 m) и Вујића окно (повезано са Срејића окном) код Купинова. Остала окна су мања, обрасла жбуњем и трском, при високим водостајима међусобно повезана.

У време високих водостаја Саве споје се воде Баре и реке тако да унутрашњост потковице постане једно велико речно острво. У "копиту" Обедске баре су низови бара (Недозрела, Стекина, Ковачева, Шућурића бара, Широка бара, Чворча, Чапља, Рогозница и друге) одвојене остацима речне терасе у виду греда обраслим шумом. На месту старог рукавца Саве између села Купинова и Скеле прокопан је канал "Вок" (ширина око 10 m, дубина 2 m), који спаја Градску бару са Савом. Близу ушћа овог канала у Саву постојала је брана (сада ван функције) која је омогућавала регулацију водостаја у Бари.

Различити типови вегетације – шумска, жбунаста, травна, мочварна и водена - чине један сложен систем. Јединствена птичија колонија зависи од водене и мочварне средине, у којој налази храну, и од дрвећа иве, тополе и других врста (врбе, пољског јасена, лужњака, бреста, граба) на којима се гнезди.

Орнитофауну Обедске баре сачињава 216 познатих врста птица, што је више него на Царској бари (194) и Лудошком језеру (206) (Пузовић С., 1995), Птичија колонија чини сложену животну заједницу, интересантну за љубитеље природе и природњаке (посебно орнитологе). Интересантно је да птичија колонија сваке године мења место боравка између села Обрежа и Купинова. Птичија колонија данас је знатно мања него у прошлости, те је потребно строго заштитити њена станишта и хранидбену зону да би могла природно да се обнавља. Неке врсте птица су јако проређене, или су потпуно престале да долазе у ову колонију (на пр. *црни ибис*).

Ловна дивљач је такође проређена. То је било ловиште куће Хабзбурговаца, затим краљевске куће Карађорђевића, па савезно ловиште, и коначно, од 1968. г. природни резерват. Природни резерват Обедска бара садржи три зоне: строги природни резерват, научно-истраживачки резерват и пределе нарочите природне лепоте. Од 1994. то је специјални резерват природе. Обедска бара због својих опште познатих вредности има верификован међународни статус по Рамсарској конвенцији, од 1977. године (Лудошко језеро од 1997, Царска бара од 1996.). Увршћена је у списак подручја од међународног значаја за птице 1989. (ИБА №-041), (Пузовић, 1998). Обедска Бара има добре услове за развој два вида екотуризма – научно-истраживачки и излетничко-рекреативни.

Закључак

Живимо у времену глобализације туристичког тржишта, које изискује ефикасну **стратегију екотуризма, прилагођеног средини**. То претпоставља коришћење природних, културних и других ресурса, али и њихово чување и заштиту за дугорочно коришћење у будућности. Деградирањем или уништавањем тих ресурса поткопава се база опстанка туристичке делатности. **Некадашњу идеју масовног и јефтиног туризма данас замењује идеја квалитетног екотуризма: "добра средина – добра услуга – добра цена", која је у вези с идејом одрживог туризма**. Другим речима, нова еко-туристичка стратегија треба да постигне три ефекта: еколошки (очување средине), социјални (задовољавање потреба туриста), и економски ефекат (профитабилност организације). У осетљивим екосистемима као што су барски, може бити одржив само квалитетни екотуризам. У том циљу потребно је следеће:

- Преосмишљавање врста туризма у еколошки вредним теренима, са гледишта еколошке равнотеже;

- Оцена туристичко-рекреационих капацитета терена са осетљивим екосистемима;
- Управљање кретањем туриста у еколошки осетљивим теренима;
- Анализа туристичког тржишта с циљем утврђивања потреба туриста и њихових очекивања;
- Усавршавање система осматрања (биомониторинга) и контроле стања туристичко-рекреационе средине.

Посавина у Србији садржи читав ланац атрактивних зона и места, од ловних шума Босута и Моровића до Аде Циганлије. Природни комплекси у природном или слабо измењеном од човека стању у Посавини су значајан ресурс екотуризма. Они треба да очувају еколошку равнотержу, а истовремено да задовоље растуће еколошке потребе човека. Иако су неки природни објекти заштићени, ипак то није довољно, те долази до све веће "туристичке дигресије" тј. деградације средине. **Посавину треба у будућим екостратешким плановима третирати системски, као једну еко-туристичку зону.** Црвену нит те зоне представља река Сава, која може постати јединствена *водена екостаза*.

У закључку можемо рећи да свеобухватна заштита свих мочварних и водених екосистема у Посавини је потребна не само због проширивања ресурсне базе туризма, него и стварања целовитог система за заштиту биљног и животињског (пре свега птичијег) света као основног природног рекреационо-туристичког ресурса. **Екотуризам бара и мочвара (као и планина), може постати туристички имиџ Србије. Посавске туристичке дестинације могу бити изазовне у европским размерама. За то је потребно да се Сава прогласи националном екостазом и да се еколошки проблеми у Посавини решавају интегрално. Само еколошки туризам у зони Посавине може да буде профитабилан и истовремено одржив у дугорочној перспективи.**

ЛИТЕРАТУРА

- Бобинац М. (1998): **Карактеристике изграђености и подмлађивања лужњака у строгом природном резервату "Стара Вратична"**. Заштита природе, бр. 50, Београд.
- Бобинац М., (1999): **Посебни примерци старих стабала лужњака (*Q. robur L.*) у Босутском басену**. Заштита природе, бр. 51(2), Београд.
- Ердеш Ј., Моровићки резерват. З. Поточић (ед.), (1983): **Шумарска енциклопедија II**, Загреб.
- Метлаш Ј., (1926): **Славонске старе храстове шуме**. Експлоатација и кретање цена у прошлости у: "Пола столећа шумарства 1876-1926", Загреб.
- Матић С., (1979): **Прашник и Мушки бунар**. Пос. изд., ШГ "Јосип Козарац", Нова Градишка.
- Матвејев Д. С., (1973): **Предели Југославије и њихов живи свет**. "Научна књига", Београд.
- Панић Ж., Кравцев М., (1954): **Уређајни записник за Јужни и Северни Босутски басен**, Београд.
- Стајић С., (1974): **Туристичко-географски положај Обедске баре и могућности њеног туристичког развоја**. Зборник радова РЗПН СР Србије, Вол. 1, Но. 19, Београд.
- Стевановић П., (1951): **Трагови Панонског мора у нашој земљи**, Београд.
- Марковић Ђ. Ј., (1961): **Обедска бара, Орлача и Купински кут**. Зборник за природне науке, Матица српска, св. 21, Нови Сад.
- Папић Ј., (1951): **Из живота птичијих колонија на Обедској бари**, "Заштита природе", 2-3, Београд.
- Вукићевић Е., (1956/6): **Неке асоцијације поплавних шума у Посавини**. Гласник Шумарског факултета, 12, Београд.
- Пузовић С., (2001): **Птице Засавице - вредности, историјске промене и могућности унапређења стања**. "Засавица 2001", Сремска Митровица.
- Пузовић С., (1995): **Историјске промене у фауни птица Обедске баре**. МИС едиција "Повратак ибиса", св. "Повратак Обедској бари", Београд.
- Пузовић С., (1998): **Рамсарска подручја у Србији у функцији очувања диверзитета средине птица водених станишта**. Заштита природе 50, Београд.

- Републички завод за заштиту природе (1996): Предлог за заштиту природног добра "Засавица као специјалног резервата природе", Београд.
- Републички завод за заштиту природе (1991): Специјални природни резерват у Орлачи: Кључ, Шаранка, Горње њиве, Београд.
- Републички завод за заштиту природе (1988): Студија утицаја на околину, пројекат одводњавања подручја Орлаче, Београд.
- Јанковић М., (1995): Биодиверзитет, Београд.

MIRKO GRČIĆ

Summary

THE POTENTIALS FOR DEVELOPMENT OF ECO-TOURISM IN REGION POSAVINA INFERIOR (SERBIA)

When we talk about the Serbian touristic zones, what we usually have in mind and what we point out are the mountainous zones of the national parks. But there exists a plain zone with exceptional natural potentials for the development of eco-tourism. Still adequate attention has not been paid to it neither performed an appropriate touristic evaluation. We are talking about the zone of POSAVINA. A big, navigable river, numerous meanders, river islands, effluents, marshes and swamps rich in flora and fauna, create a remarkable natural environment, quite close to the big cities and international highways that has not been adequately evaluated in the fields of ecotourism. This study is a result of our intention to pay public attention to the natural potentials for the formation of an ecotouristic zone in the lower Posavina in Serbia, which is at the same time the most beautiful and in the ecological sense the most interesting part of the river Sava. In this section (206.5 km) Sava is very much alike a winding thread beaded with fantastic marsh terrains with rare floral and animal species, which are typical for this kind of biotop.

Posavina in Serbia contains a whole chain of attractive zones and places, from the hunting forest of Bosut and Morović to the Ada Ciganlija. Natural complexes in their original state or slightly changed are an important eco-tourist resource in Posavina. They all should be to keep ecological balance, but at the same time to satisfied the rising ecological needs. Though some natural objects are protected, still it is not enough, and "the touristic digression", i.e. degradation of environment, is higher and higher. In future ecostrategic planning, Posavina should be treated systematically, as a single ecotouristic zone. The red line of this zone is the river Sava that could be transformed into a single *water ecopath*.

As a conclusion we could say that a complete protection of all marsh and water ecosystems in Posavina is needed not only as a widening of the tourist resource's basis but also as a creation of an entire system of protection of flora and fauna (especially birds) world, as a basic natural recreation-touristic resource. Ecotourism of marshes and swamps (and of mountains as well) could become a touristic image of Serbia. Tourist destinations in Posavina can be tempting even up to the European standards. But this requires Sava to be accepted as a national eco-path and the integral solving of the ecological problems of Posavina. Only the ecological tourism can be profitable and at same time possible over a long period of time in the zone of Posavina.